

*Kâmil ŞAHİN

**KONYA KADI İZZEDDİN MÂRİSTÂN-I ATİK (HASTAHANESİ)
VE
SULTAN ALÂDDİN KEYKUBAT DÂRUŞŞİFÂSI**

Müslüman Türkler, Orta Asya bozkırlarından Afrika kıyılarına kadar fetihlerde bulunmuş, bir çok ülkeler fethederek üç kıtaya sahip olmuş bir millettir. Türkler, sahip oldukları her ülkede çok miktarda askerî seyyar hastaneler yanında, yüzlerce dâruşşifalar da kurmuşlardır. İktisadî ve kültürel bakımdan çok ileri bir durum arzeden Selçuklu Türkiye'sinde, tabâbet de o derece önem kazanmış sosyal yardım ve hayır kurumlarıdır. Hemen her şehir ve kasabada, çoğu hem hastahane, hem de tıp tahsili yapılan medrese ve hem de akıl hastahanelerini birlikte inşa etmişlerdir.

Türklerin kurdukları bu hastanelerin isimleri, Karahanlılar döneminde *Dâru'l-Marza* ve daha sonraki dönemlerde *Bîmâristan*, *Mâristan*, *Buk'a*, *Dâ-ruşşifa*, *Dârussülehâ* gibi daha bir çok isimler alırken, Kanunî Sultan Süleyman döneminden sonra da *Hastane* ismi olarak geçmeye başlamıştır. Bundan başka tekke, zâviye ve imarethanelerde, sağlık hizmeti de veren bir kuruluş olarak görev yapmışlardır. Türkler, Selçuklu ve Osmanlı döneminde tarihî yollar üzerinde kurulan kervansaraylarda, sağlık hizmeti veren tabib ve ecza deposu yani ilaçlar bulundurmışlardır. Gelip geçen yolculara, din farkı gözetmeksizin yiyecek, içecek ve konaklama gibi ücretsiz hizmet vermişlerdir. Bu yolcuların hayvanlarına yiyecek ve hayvanları hastalandıkları zaman da, hayvanlarını tedavi edecek bir baytar buldurmışlar, hastalanan hayvanlarının bedava bakımını yaptırmışlar ve bunu da vakfiyelerine kayıt ettirmişlerdir².

Osmanlı döneminde, sağlık müesseseleri hemen her vilayet ve ilçede, Belediyelere bağlı olarak hizmet vermişlerdir. Bu husus Sıhhiye Nizamnamelerinde de belirtilmiştir³. Her vilayette bir hükûmet tabibi, cerrah, kâbile (ebe ve jinekolog) buldurmışlardır⁴. Kurulan bu hastanelerde tabib, sağlık memurları ve müfettiş tabibler, 24 saat görev yaparak halka ücretsiz tedavi hizmeti götürmüşlerdir⁵. Bu nedenle günümüzde, kırılıp tahrip edilmedik bazı Selçuklu dâruşşifalarına bakarak, Müslüman

Türklerin kurdukları hastaneleri, sadece bunlardan ibaret saymak elbetteki çok yanlış olacaktır.

Müslüman Türkler tıp sahasında sağladıkları bu büyük başarıları, kuşkusuz Yüce Dinimiz İslâmiyete borçludurlar. Bundan dolayı, İslâmiyetin insan sağlığına ve tıp ilmine verdiği önem iyice bilinmeden, Türklerin tıp ilmi sahasındaki başarılarının sırrını çözmek mümkün değildir. Çünkü Yüce Dinimiz İslâmiyet, Kur'ân-ı Kerim'de tıp ilmini, bir âyetin sadece bir bölümünde açıklamıştır.

Zemahşerî⁶ ve Medârik⁷ Tefsirleri'nde geçtiği üzere: Abbasî Halifesi Hârûnurreşid'in (170-193/786-809) Hıristiyan Doktoru Bahtîşû b. Curciş (ö.185/ 801) bir gün büyük İslâm bilgini ve tarihçisi olan Ali b. Hüseyin el-Vâkidî (ö. 207/823)'ye, "*Ben ilmin, ilm-i edyân ve ilmü'l-ebdân (yani din ilmi ve tıp ilmi) olmak üzere ikiye ayrıldığını, Kur'ân-ı Kerim'de ise ikinci ilmin kullanmadığını biliyordum*" demiştir⁸.

*Selçuklu Tarihçisi.

¹ Kâmil Şahin, "Danışmendliler Tarihine Dair Yeni Kaynaklar", XV. Türk Tarih Kongresi, 11-15 Eylül 2006, Bildiri Özetleri, TTK, s. 178 (yayımda).

² Osman Turan, "Celaleddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyeleri, Selçuk Devri Vakfiyeleri", *Belleten*, S. 45, s. 17-172.

³ Kâmil Şahin, "XIX.Yüzyıl Sonlarında Kastamonu'da Hastahaneler", *İkinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri*, 18-20 Eylül 2003, Kastamonu Valiliği ve GÜ Kastamonu Eğitim Fakültesi Dekanlığı, Ankara 2005, s. 120.

⁴ Kâmil Şahin "Selçuklu ve Osmanlı Döneminde Kastamonu'da Tıp Çalışmaları Üzerine Bazı Gözlemler" *I. Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri*, Kastamonu Valiliği ve Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Fakültesi Dekanlığı, 21-23 Mayıs 2000, Kastamonu 2001, s. 42.

⁵ Kâmil Şahin "Afonkarahisar'da XIX-XX. Yüzyılda Sosyal ve Hayrî Kurumlar Üzerine Bazı Gözlemler", *V. Afonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu*" 13-14 Nisan 2000, Afonkarahisar, s. 50-56.

⁶ Ebû'l-Kâsım Cârullah Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an-Hakâ'iki't-Tenzil ve 'Uyûnü'l-Akâvil*, Bulak, Mısır, 1318/1900, C. 1, s. 485.

⁷ Ebû'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmud en-Nesefî, *Medârikü't-Tenzil ve Hakâiku't- Te'vil*, Mat. Hayriye-Mısır, 1309/1891 (Hâzin Tefsiri kenarında) C. 2, s. 87.

⁸ "El'ilmü 'ilmân-i 'ilmü'l-ebdân sümme'ilmü'l-edyân", Bu sözün İmam Şâfi Hazretlerine ait olduğunu söyleyenler var ise de, Kolağası Osman Rahmi, bu sözün Hazreti Ali (r.a.) ait olduğunu yazmaktadır (Tababeti İslâmiye'den Bir Nebze, S. Mürettibiye Mat. İstanbul 1324/1906, s.7).

Bunun üzerine Vâkidî cevaben, "Sen bizim kitabımız Kur'ân-ı Kerim'i iyi okumamışsın, çünkü Cenâb-ı Hak, bütün tıp ilmini, bir âyetin sadece bir *بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ* [وَكُلُوا

bölümünde açıklamıştır" demiştir. O hangi âyettir deyince: "Yeyiniz, içiniz, israf etmeyiniz, Allah israf edenleri sevmez"⁹

وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ âyetini Mustafa(s.a.s.) okumuştur. Peki Peygamberiniz bir şey buyurmamış mı?

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «المعدة بيت الداء و الحمية رأس كل دواء

deyince: Peygamberimiz Hazreti Muhammed, "Mide her hastalığın evidir, perhiz her ilacın başıdır. Bedene yarayışlı *وَأَعْطَى كُلَّ بَدَنٍ مَّا عَوَدَتْهُ*

şeyleri veriniz". Hadis-i Şerifini okumuştur. Hıristiyan Tabib Bahtîşu: "Sizin ne kitabınız ve ne de Peygamberiniz Hazreti Muhammed Mustafa (s.a.s.)'den 371 yıl önce ölen Câlînûs'a (ö.200 M.) tıp ilmi adına bir şey bırakmamış, hepsini toplamış" demiştir. Kur'ân-ı Kerim'in bu âyette yiyecek ve içeceklerin bir kısmını helâl ve bir bölümünü de yasaklaması, tıp ilmi açısından insan vücuduna ait faydalı ve zararlı olduğunun açıklanması, âfiyet ve sağlığı korumaya yöneliktir¹⁰.

Bazı İslâm tarihlerinde yazılı olduğuna göre; Peygamberimizin zaman-ı saadetlerinde, son Sâsânî (İran) Hükümdarı Yezdecird b. Behrâm¹¹ (ö.30/650) tarafından, siyasî münasebetleri geliştirmek nedeniyle, Peygamberimizin Sahâbe-i Kiram'ından hasta olanları tedâvi etmesi amacıyla, tabiblerinden mütehasıs bir doktoru Mekke-i Mükerrerme'ye gönderir. Peygamberimizin zaman-ı saadetlerinde iki sene kadar orada kalır. Fakat kimse gelip de kendisine ben hastayım beni tedâvi et dememiştir. İranlı tabib bunu kendisine bir itimatsızlık düşüncesi nedeniyle olduğunu zannederek, Peygamberimize müracaat eder. Ey Allah'ın Peygamberi; "Ben iki sene kadar bu ülkede kaldım. Bana kimse gelip de ben hastayım beni tedavi et demedi" deyince,

Hekim-i Enbiyâ Peygamberimiz Hazreti Muhammed Mustafa (s.a.s.) cevaben: "Benim Ashabım açılmadıkça yemek yemezler, tam doymadan sofradan karkarlar, Onun için tabibe (doktora) muhtaç olmazlar" buyurması üzerine, sözü geçen tabib: "Öyle ise benim içinde bu derece insan sağlığına önem veren, bir kavmi necip (temiz ve soylu) insanların içerisinde bulunmama lüzum yok" diyerek, Mekke-i Mükerrerme'den ayrılır ve memleketine döner¹². Kastamonulu Ahmed Mahir Efendi, bu tabibin ismini her ne kadar vermemiş olsa da, İbni Cülcül (ö.377/987) ile İbn Ebî 'Usaybî'nin (ö.668/1268) kayıtlarına göre biz, bu tabibin Haris b. Kelede (ö.13/634)¹³ olduğunu anlayabiliyoruz.

İSLÂM'DA İLK HASTAHANELER

Peygamberimizin(s.a.s.) zaman-ı saadetlerinde meydana gelen Uhud Savaşı sırasında, savaş meydanından gelen yaralılar, Medine-i Münevvere'deki Peygamber Mescidi'nde tabib sahabiler tarafından tedâvi edilmişlerdir¹⁴. Daha sonraları Hicrî Birinci ve Milâdî Yedinci yüzyıldan itibaren de hastahaneler kurulmaya başlamıştır. Makrizî'nin (ö.845/1441) bildirdiğine göre; İslâm'da kurulan ilk hastanelerden

⁹ Kur'ân-ı Kerim, el-'Arâf, 31.

¹⁰ Ahmed Mâhir, *Mu'cizât-ı Kur'âniye*, Ahmed İnsan Mat.1328/1910 İstanbul, s. 224.

¹¹ Ebû Cefer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, Tah. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim, Dâru Siveydân, Beyrut 1977, C. 2, s. 98.

¹² Bu tabibin hayatı konusunda bkz. Ebû Davud Süleyman b. Hassan el-Endelûsî, İbn Cülcül, *Tabakâtü'l-ETİbbâ ve'l-Hükemâ*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1405/1985, s. 54-55; İbn Ebî 'Usaybî'a, *Uyünü'l-Enbâ' fi-Tabakâti'l-ETİbbâ*, Dâru'l-Mektebetü'l-Hayât, Beyrut (tarihsiz), s.167-170; Ahmed Mahir, *age*, s. 224.

¹³ Bu Tabibin: Peygamberimiz (s.a.s.) zaman-ı saadetlerinde doktarlık yapan ve Cündişapur tıp medresesinde okuyan, Nadr b. Haris oğlu Haris b. Kelede, olduğu düşünülmektedir (Bkz. İbni Cülcül, *"Tabakâtü'l-ETİbbâ' ve'l-Felâsife"*, s. 54-55; İbn Ebî 'Usaybî'a, *age.*, s. 167-170; Abdullah Köse, "Haris b. Kelede" mad., *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, C. 16, s. 198-199.

¹⁴ Kâmil Şahin, *İslâmiyet'te Tıp, Türk-İslâm Tıp Tarihi, Karluklu ve Karahanlılardan Osmanlılara Kadar*, 1-5 cilt (basılmamıştır).

birisi de; Emevî Halifesi Velid b. Abdulmelik tarafından 88/707 yılında Mısır'da kurulan hastahanedir¹⁵. Daha sonraları bunu Mısır'da Türk hükümdar Ahmed Tolunoğlu (Dolunoğlu) tarafından 259/872 yılında kurulan hastahaneler takip etmiştir¹⁶. İşte Müslüman Türkler tarafından Anadolu'da kurulan hastanelerden birisi de, Anadolu Selçuklu Devleti kadılarlarından olan Kadı İzzeddin tarafından Konya'da kurulan Mâristân-ı Atîk'tir.

A. KONYA MÂRİSTÂN-I ATİK HASTAHANESİ (506/1113) VE KURUCUSU KÂDİ İZZEDDİN'İN HAYATI

Konya Mâristân-ı Atîk (Hastahanesi'nin) kurucusu Kadı İzzeddin'in kimliği konusunda, Selçuklu tarihleri ile Selçuklu dönemi vakfiyelerinde yeterli bilgi vardır denilebilir. Kadı İzzeddin'in, *Selçuklu Sultanı Ebü'l-Fetih b. Keykavüs b. Sultan es-Sa'îd Gıyaseddin Keyhüsrev b. Sultan Alâddin Keykubat* zamanında kurulan Konya Mâristân-ı Atîk (Hastahanesi) 506/1113 tarihli olarak gösterilmiştir. Söz konusu vakfiyede Kadı İzzeddin'in unvanı da: "*Ebü'l-Mehâmid Muhammed b. Ahmed eş-Şehîr Kadı İzzeddin, Atabek*" olarak geçmektedir¹⁷.

Kadı İzzeddin'in, Sultan I. Alâddin Keykubat (616-634/1219-1222)'ın oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev (636-644/1238-1246)¹⁸ zamanında yaşadığı ve görevde bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak buradaki kuşku konu

ise; Kadı İzzeddin Mâristân-ı Atîk'in 506/1113 tarihli oluşudur. Çünkü bu tarihte kurulmuş bir hastahanelenin, (ö.652/1254) tarihinde vefat etmiş bir kimse nasıl kurucusu olabilir. Bu muhtemelen 506/1113 tarihinde inşa edilen bir hastahaneyi Reyli Mahmud'un oğlu Atabek, Vezir Kadı İzzeddin Muhammed tarafından, Sultan Keykavüs zamanında yeniden inşa etmiş olduğu tarih olabilir. Vakfiye tarihinin sehven yanlış yazılmış olması ise pek mümkün görülmemektedir. Çünkü üzerinde kadı tasdikleri olan bir vakfiyenin, sehven tarihinin yanlış yazılması diye bir şey söz konusu olamayacağıdır.

Kadı İzzeddin'in tahsil hayatı konusunda yeterli bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak Celaleddin Karatay'ın, Kayseri Bünyan ilçesi İlbaşı (Zamantı) köyü sınırları içinde bulunan 1 Zilhicce 643/19.04.1246 tarihli Vakfiyesinde, onun unvanı şöyle geçmektedir: *İmam, âlim, kadıların meliki, İslâmın hucceci, Irak'ın müftüsü, dinin ışığı, âdil hâkim* gibi unvanlara¹⁹ bakılacak olursa, onun büyük bir İslâm âlimi, müftü ve kadı olduğu anlaşılmaktadır.

İbni Bîbî, Kadı İzzeddin Muhammed'in, Isfahanlı Şemseddin'in işten uzaklaştırılmasından sonra, 8 Zilhicce 646/24.03.1249 tarihinde vezirlik görevine getirildiğini yazmıştır²⁰. Kadı İzzeddin, Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in üç oğulları, II. İzzeddin Keykavüs, IV. Rükneddin Kılıçarslan ile II. Alâddin Keykubat'ın birlikte devleti yönetmeleri sırasında bir ara görevden alındığı bilinmekte-

¹⁵Takiyyüddin Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Ali el-Makrizî, *Kitâbü'l-Mevâ'iz ve'l-İtibâr bi-Zikri'l-Hitât ve'l-Âsâr*, Daru't-Tibâtü'l-Mısıryye, 1270/1853 (Tıpkı Basım), C. 2, s. 405.

¹⁶Kâmil Şahin, "Mısır-Türk Tolunoğlu Hastanesi Tabipleri ve Eserleri (265/878)", 38. *Uluslararası Tıp Tarihi Kongresi, Bildiri Özetleri*, İstanbul 2002, s. 241.

¹⁷Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Evkâf Vakfiye, Dosya 12, Gömlek 53; Vakıflar Genel Müdürlüğü, *Anadolu Vakfiyeleri Defteri 12* (Vakfiye Sureti); İbni Bîbî, *el-Evâmiru'l-'Alâiyye*, TTK, 1956, s. 601-608; İbni Bîbî, *el-Evâmiru'l-'Alâiyye*, Ter. Mürsel Öztürk, s.131-136.

¹⁸Muhammed b. Muhammed Edirnevî, *Nuhbetü't-Tevârih ve'l-Ahbâr*, Mat. Âmire, İstanbul 1276/1859, s. 1/23.

¹⁹Osman Turan, *agm*, s. 98-99; 102.

²⁰"*Ve Fermân be-'azli Kadı İzzeddin Râzî şehid ki, ba'd ez-Sâhib-i Şemseddin, be-çiheti maslahati ki işân-râ...*" (İbni Bîbî, *age*, Adnan Erzi, s. 590; O. Turan, *agm.*, s. 35. (İbni Bîbî, s.590)

و فرمان عزل قاضی عزالدین رازی شهید که بعد از صاحب شمس الدین بجهت مصنحتی که ایشان را روی نموده بود وزارت بدو (نظام الدین خورشید) داده ارسال کردند امیر جلالت الدین ان حکم را امتثال نمود و قاضی عزالدین را بخانه فرستاد (İbni Bîbî, s.590)

dir²¹. Selçuklu Veziri Celaleddin Karatay'ın 28 Ramazan 652/17.06.1254 yılında ölümü üzerine, vezirlik görevinin tekrar Kadı İzzeddin'e verildiği görülmektedir²². Kadı İzzeddin'in Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî'nin müridlerinden olduğunu Ahmed Eflâkî söylemektedir²³.

İbni Bîbî (ö.670/1272), onun adını Rey'li²⁴ bir Türk olan Mahmud'un oğlu Vezir, Kadı İzzeddin Muhammed Râzi (ö.652/1254) olarak verirken, onun hakkında şu övücü cümleleri kullanmaktadır: "*Himmetinin yüceliği, dindarlığının mükemmelliği, ifade gücünün üstünlüğü, şerefli yapısına ve cömert tabiatına sağlam bir şekilde yerleşti. Kadı İzzeddin o önemli görevlerini yerine getirirken, doğru ve isabetli görüşlerini, dirayetli ve kararlı kişiliğini ortaya koydu. Vezirlik görevleri hükümleri geçerliken, yani vezirlik görevinde bulunduğu sırada, Sultan İzzeddin Keykavüs'e, peş peşe elçiler gelmeye başladı. Bu geliş ve gidişlerde zamanın padişahlarının ve devrin yöneticilerinin hiç birinin Rum sultanının bir başkasının hükmünün mahkumu olması, ona emir verip yanına çağırması gibi aklından geçmeyeceği şeyler oldu. Kadı İzzeddin makul özürler ileri sürerek, elçileri türlü hediye ve ikramlarla geri gönderiyordu, fakat onun ileri sürdüğü özürler Ka'an'ın huzurunda kabul görmüyordu*"²⁵.

Reyli Kadı İzzeddin Muhammed b. Mahmud'un bir unvanı da Atabeklik²⁶ olarak geçmektedir. Çünkü mevkîlerin değişmesiyle başta isim mahiyetini alan lâkapların değişmesi ve mevkîlerle mütenasip bir mahiyet alması âdeti mevcuttu²⁷. Kadı İzzeddin, Celaleddin Karatay'ın 643/1245 tarihli Kervansaray Vakfiyesi ile²⁸ 1. Receb 646/20.10.1248 tarihli Kervansaray Vakfiyesi Zeyli'nde²⁹ ismi Konya kadısı olarak onun imzası bulunmaktadır³⁰. Yine Celaleddin Karatay'ın 25 Cemâziyelevvel 651/23.07.1253 tarihli Medrese Vakfiyesinde, Selçuklu Sultanı Keykavüs b. Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev b. Sultan Alâddin Keykubat'ın döneminde, kadı, âlim ve vezirlerin meliki, unvanıyla Reyli Mahmud'un oğlu Muhammed b. Mahmud er-Râzî'nin tasdiki görülmektedir³¹.

Ayrıca 645-646/1247-1248 tarihinde Konya kadısı olduğu anlaşılmaktadır³². Kadı İzzeddin 649/1251 yılında Celaleddin Karatay ile Bağdat'a Halife'ye elçi olarak gitmiş ve Halife'den sultan ve kardeşlerine mektup, hil'at ve hediyeler getirmişlerdir³³.

Selçuklu Sultanı Keykavüs, Vezir Kadı İzzeddin'in teşvikiyle Aksaray yolu üstündeki Sultan Alaaddin Kervansaray'ının yanında Moğol-Baycu ile harbe tutuştular. Savaş sırasında bütün emirler kaçtılar. Kadı İzzeddin ile beraber 14 emir, Sultanın emirlerinden iken büyük emirliklere yükselen 36 kişi beraberce şehit düştüler. Bu savaşta (24 Ramazan 654/27 Eylül 1256) Selçuklu ordusu mağlup oldu ve Selçuklu Sultanı Keykavüs kendisi de İznik İmparatoruna kaçmağa mecbur kaldı³⁴.

1. KADI İZZEDDİN'İN VAKIFLARI

Reyli Kadı İzzeddin Muhammed b. Mahmud'un Konya'da câmi, Mâris-tan-ı Atik³⁵

²¹ Osman Turan, *agm.*, s.33.

²² Anonim, *Târih-i Âli Selçûk der-Anadolu*, Paris Nüshası, Ter. Feridun Nâfiz Uzluk, Ankara 1952, s. 34.

²³ Ahmed Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, S. 1, s. 175; Bölüm 1, s. 40/14.

²⁴ İran-Tahran yakınlarında bir yerleşim yeridir.

²⁵ İbni Bîbî, *age.*, Ter. Mürsel Öztürk, C. 2, s. 131-136.

²⁶ Atabek: Efendi, demektir. Memlûklerde Beylerbeyi, anlamında kullanılmış ve Büyük Selçuklularda, Harzemşahlarda bir memuriyet mahiyetini almaksızın, atabek karşılığı olarak Lala Atabek yerine kullanılmıştır (Râvendî, *Rahâtü's-Sudûr*, Ter. Ahmet Ateş, 1999, TTK. C. 2, s. 306-309; Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, TTK, 1958, s.31-32; Coşkun Alptekin, "Atabek" mad., *DİA*, C. 4, s. 38-40).

²⁷ Osman Turan, *age.*, s.17.

²⁸ O.Turan, *agm.*, s. 98.

²⁹ Osman Turan, *agm.*, s. 107.

³⁰ O. Turan, *agm.*, s. 102.

³¹ O.Turan, *agm.*, s. 149.

³² O.Turan, *age.*, s.31-32.

³³ Anonim, *age.*, s. 34.

³⁴ Anonim, *age.*, s. 35; Kerimüddin Mahmûd-ı Aksarayî, *Müsâmeratü'l-Ahbâr*, Çev. Mürsel Öztürk, TTK. 2000, s. 31.

³⁵ Mâristân-ı Atik Vakfiyesi'nin, Hakkı Önal tarafından 1937 yılında özet bir tercümesi yapılmıştır (Hakkı Önal, "Konya'da Kadı İzzeddin Câmii Vakfiyesi", *Konya Halkevi Mecmuası*, Sayı 7, Mart 1937, s. 447-448).

ismiyle geçen bir hastahanesi, ayrıca 937/1530 yılında münhezim (bozulup yıkılmış) olan bir de medrese vakıfları vardır. Osman Turan, Kadı İzzeddin Câmii hakkında bilgi sahibi değiliz ve bugün Konya’da bu isimde bir câmiye rastlamıyoruz, demektedir³⁶. Bizim tespit edebildiğimize göre; 937/1530 tarihli Tapu Tahrir defterinde şu kayıtlar geçmektedir: “Vakf-ı câmii ve medrese-i Kadı İzzeddin der- nefsi-ı Konya. Medrese münhezim olup, hissesi Câmî’â ilhak olunmuş” ifadesi yer almıştır³⁷. Hakkı Önal, 1937 yılında yazdığı bir makalede; Kadı İzzeddin Câmii’nin yerinin bugünkü Kız (Öğretmen) Okulu’nun önünden Orta Okula giden geniş yolun sağ tarafında ve Spor Sahası’nın hemen bitişiğinde olduğunu söylemiştir. Kadı İzzeddin Câmii 1936 yılında mahallenin hayırseverleri tarafından yeniden ihya edilmiştir. Kadı İzzeddin Türbesi de câmii avlusunun sol tarafındadır³⁸. Biz bu nedenle, burada Kadı İzzeddin’in Mâristân-ı Atik ile Sultan Alâddin tarafından sonradan, tekrar yeniden yaptırılan Sultan Alâddin Dâruşşifası üzerinde durmak istiyoruz.

2. KONYA MÂRİSTÂN-I ATİK

İbrahim Hakkı Konyalı; Konya Mâristân-ı Atik ile Dâruşşifâ’nın kimler tarafından yapıldığı konusunda, şimdiye kadar kesinlik ifade eden ne bir kitabe ve ne de bir vakfiye elimize geçti, demektedir³⁹.

Konya, Emevîler ve Abbasîler döneminde ve İstanbul Seferleri sırasında bir çok defalar, İslâm ordularının eline geçmiştir⁴⁰. Sultan Alp Arslan, Suriye-Şam’ı amcası oğlu Kutalmış Süleyman’a vermişti. Kutalmış oğlu Süleyman önce Antakya üzerine sefer düzenledi. Daha sonra da Anadolu’ya yönelmişti. Konya’yı Bizanslılardan Martava Gutsa’dan, Gevale kalesini⁴¹ Romanos Marki’den almıştı⁴². Konya 472/1079 yılında kesin olarak fethedilmiştir⁴³. Süleyman Şâh 479/1086 yılında vefat etmiştir⁴⁴. Konya Selçuklularının başşehri olarak 497/Haziran 1097 yılında ilân edilmişti. Konya

Mâristân-ı Atik’in, Konya’da fethinden 34 yıl kadar sonra 506/1113 yılında Konya Mâristân-ı Atik kurulduğu anlaşılmaktadır.

3. MÂRİSTÂN-I ATİK’İN YERİ

İbrahim Hakkı Konyalı, bu hastanenin yerini şöyle tarif etmektedir: Konya Kalesi’nin Ertaş ve Halka Begüş kapıları dışında, Musallada Gömeç Hatun Türbesi’nin bulunduğu yerle Medrese mahallesi Mescidi ve Kesikbaş Türbesi’nin yer aldığı alanda olduğunu bildirmektedir⁴⁵. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde, bir yere bir Mâristân(Dâruşşifa) inşâ edileceği zaman, bu bölge havasının hastalara iyi gelip gelmeyeceği ölçülerek, havası en güzel bir yerde inşa edilirdi⁴⁶.

Selçuklu ve Osmanlı döneminde dâruşşifa (hastahane) inşa edilirken, hastahane inşasında kullanılacak taşların kireç taşlar olmasına dikkat edilirdi. Çünkü kireç taşların: “Antiseptik (mikrop öldürücü)” özelliği olduğu için bu taşlar kullanılmıştır. Fâtih Sultan Mehmed Han’ın, sokaktaki tükürüklerin üzerine kireç dökülmesini

³⁶Osman Turan, *age.*, s. 49

³⁷Muhasebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri, Tarih. 937/1530, BOA. 387, s. 28.

³⁸Hakkı Önal, *agm.*, s. 447-448.

³⁹İbrahim Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, 1964, s. 224

⁴⁰İbn Asâkir, *Târihu Medinet-i Dimesşk*, Dârulfihr Beyrut, 1418/1997, C. 43. s. 265.

⁴¹ Gevale Kalesi: Şimdi tam Konya şehrinin güneybatı tarafındaki Tekgeli dağının tepesinde olup, buna Anadolu’nun kilidi derlerdi. Burasını ele geçiren Konya’yı kolayca alabilirdi. 872/1468 yılında Konya Karamanoğulların elinden Osman Oğullarına geçince burasını da yıkıp harap ettiler (*Anonim, age.*, s. 23).

⁴²*Anonim, age.*, s. 14.

⁴³*Anonim, age.*, s.23.

⁴⁴“I. Süleyman Şah” mad., *İslâm Ansiklopedisi*, MEB, C. 11, s. 201.

⁴⁵İ.H. Konyalı, *age.*, s. 224.

⁴⁶Genel kabul gören görüşe göre; Mesnevi Mütercimi Ankara Vâlisi Abidin Paşa (1843-1906), 1884-1885 yıllarında Ankara vâlisi olunca; şimdiki Abidin Paşa semtinde bir köşk yaptırır. Ankara’nın çeşitli tepelerine kuzu ciğeri koydurmuş ve o günün şartlarına göre ölçümü yapılmıştır. En son kuzu ciğeri nerede kurtlanmış ise köşkünün de oraya inşa ettirmiş olduğu söylenir.

emretmesinin nedeni de bu olsa gerektir⁴⁷. Süheyl Ünver: "Düşman taarruzlarından korunmak maksadiyle bu hastahanelerin hepsi surlar içinde yapılmıştır" demektedir⁴⁸. Konya Mâristân-ı Atîk ve Dâruşşifası'nın, Selçuklu döneminde ilimlerin bir bütün olarak okutulduğu dikkate alınacak olursa, burasının bir Tıp Mektebi olduğunu kabul etmek bir mantikî bir zaruret olur⁴⁹.

4. MÂRİSTÂN-I ATÎK VAKIFLARI

Konya'ya bağlı Kestil köyü bütün gelirleriyle bu Kadı İzzeddin Mâristân-ı (Hastanesine) vakfedilmiştir. Zeyl vakfiyelerde ise, bu hastahane ile Kadı İzzeddin câmi vakfına ek gelir sağlayacak, Konya'da Muhammed er-Râzî vakfına bitişik olan bostanların (bahçelerin) ve değişik yerlerde olan arazi vakıfları tahsis edilmiştir. Vakfedilen köyün vakıfları dörde ayrılarak; iki payı Kadı İzzeddin Câmii'nin gerekli bakım ve onarımına tahsis edilmiştir. Câmii'nin görevlileri olan hatip, müezzin, kayyum ve diğer giderleri olan hasır, kilim, kandillerin yakılmasında kullanılacak olan zeytinyağı, mum ve buna benzer, mütevellinin uygun göreceği giderleri harcamasını istemiştir. Geri kalan iki paydan biri de, sayılan giderlere harcamasını, son payı da mütevellî nâzır (koruyucu) ve hâfızlara, her kişiye ücretleri kadar verilmesini şart koşmuştur⁵⁰.

5. VÂKIFIN BEDDUASI

Vakfın kıyamete kadar yaşaması ise Cenâb-ı Hakk'a (c.c.) havale edilmiştir. Vakfın değiştirilmesi, satılması, ihmal edilmesi, iptal etmesi veya şartların-dan birinin değiştirilmesi durumunda, bunu yapanların: "Her kim bunu işittikten ve kabullendikten sonra vasiyeti değiştirirse, günahı onu değiştirenleredir. Şüphesiz Allah (her şeyi) işittir ve (her şeyi) bilir"⁵¹ âyeti ile "Allah'ın meleklerin ve tüm insanların lâneti üzerine olsun"⁵² âyetlerini yazarak, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti onun üzerine olsun diye bedduada bulunmuşlardır⁵³.

6. KONYA MÂRİSTÂN-I ATÎK TABİBLERİ

Türkler Anadolu'ya yerleşince, bununla beraber ilmî hayat da gelişti. Özellikle Selçuklu Sultanı I. Alâddin Keykubat (1220-1237) döneminde çok değerli hekimler yetişmiştir. Anadolu'nun çeşitli merkezlerinde birer tıp fakültesi mahiyetini taşıyan⁵⁴ Niksar, Konya, Sivas, Kayseri gibi şehirlerde dâruşşifalar açılmıştır. İbni Bibi, Selçuklu Hükümdarı Sultan Alâddin Keykubat zamanında, her tarafta meşhur olan 5 tane doktorun ismini vermektedir⁵⁵. Eflakî de, Anadolu Selçukluları döneminde çeşitli şehirlere mensup, bir çok doktorun ismini zikretmiştir.

1. Şemseddin b. Hebel (Hibl) :

Şemseddin Ebü'l-Abbas Ahmed b. Müzezzhibüddin Ebi'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Ali (548/1153) yılında doğmuş ve çeşitli merkezlerde tıp tahsili yaptıktan sonra, Anadolu'da Selçuklu Sultanı Keykavüs b. Keyhüsrev'in iltifatına mazhar olmuş, Konya (Mâristân-ı Atîk'te) tabiblik ve müderrislik

⁴⁷ Kâmil Şahin, "XIX.Yüzyıl Sonlarında Kastamonu'da Hastahaneler", *İkinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri*, 18-20 Eylül 2003, Kastamonu Valiliği ve GÜ Kastamonu Eğitim Fakültesi Dekanlığı, Ankara 2005, s. 120.

⁴⁸ İ. H. Konyalı, *age.*, s. 222.

⁴⁹ İ.H. Konyalı, *age.*, s. 231

⁵⁰ BOA, *Evkaf Vakfiye*, Dosya 12, Gömlek, 12.

⁵¹ Kur'an-ı Kerim, el-Bakare, Â. 181.

⁵² Kur'an-ı Kerim, el-Bakare, Â. 161.

⁵³ Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür ve Tescil Dairesi Başkanlığı, Şefi Mevlüt Çam'ın tespitine göre; Şanlıurfa'da bulunan, Emir Mencib b. Abdullah'ın, Şeyh Harrânî Zâviyesi için kurduğu 775/1374 tarihli Vakfiyesi'nde şöyle denilmektedir: "Kim ki, bu vakfın şartlarını değiştirmek, eksiltmek veya bozmak için karar verirse, istişare ederse, görüş bildirirse, Allah (c.c.) onun namaz, oruç, zekatını, fiilen veya kavlen ibadetlerini kabul buyurmasın, onu Firavun Nemrut ve Haman'la haşretsin ve o kimsenin çocukları veled-i zina olsun" diye ağır bedduada bulunmuştur (Vakıflar Arşivi, Defter, 590, s. 123, sıra. 114).

⁵⁴ Enver Behnan Şapolyo, "Dâruşşifalar", *Önasya*, Yıl 3, s. 35.

⁵⁵ İbni Bibi, *age.*, s. 296, Osman Turan, *age.*, s. 53.

yapmış, daha sonra da Musul'a dönmüş ve orada vefat etmiştir⁵⁵.

2. Taceddin el-Bulgari (ö.615/1218): Künyesi Ebu Muhammed Ali b. el-Hüseyin'dir. Eseri ise: *Muhtasarı fi Ma'rifeti Edviyeti'l-Müfrededir*. Tabib Taceddin 16 Şevval 619/23.11.1222 tarihinde, Konya Maristanı'nda görev yapmış ve yukarıda ismi geçen eserini de Konya'da yazmıştır⁵⁷.

3. Sard Ferideddin Muhammed Câcermî: İran'ın kuzey doğusunda Horasan eyaletinde bir şehir olan bu bölgede yetişmiştir. Bedreddin Câcermî (ö.XIII. y.y.) ile oğlu Muhammed b. Bedr tıp ilminde yetişmiş meşhur âlimlerdendir. *Külliyat-ı Kânun* isimli eserin sahibidir⁵⁸.

4. Tabib Şerafeddin Ebu'l-Hasen Ali b.Yusuf (583-667/1187-1268): Müslüman tabiblerden olup, şiir ve edebiyatta dahi bilgisi vardı. Tıp ilmini Danişmendliler dönemi tabiblerinden, babası Bağdatlı Türk Hekim Muvaffakuddin Abdullatif (ö. XII-XIII. yy.)'den öğrendi. Vakitlerinin bir çoğunu eser okumakla geçirdi. Tıp hocalığında bulundu. Meliki Âdil Nureddin Zengî'nin kurduğu Büyük Bîmâristan diye ismi geçen, Şam'daki hastanenin baş hekimliği görevini yaptı. Müzehhibüddin Abdurrahim'in vakfı olan tıp medresesi müderrisliğine tayin edildi. Bu vesikada ondan söz ederken; zamanın Calinos'u, tedavi ve muâcelede çok tecrübe kazandığı, cihetle sultanın hususi (özel) tabiliğine tayin edildiği ile ilgili tayin menşuru bulunmaktadır. Ayrıca kendisine tayin edilen maaşa tasarruf etmesi istenmektedir. Tabib Şerafeddin 667/1268 yılında vefat etmiştir⁵⁹.

5. Hekim Bereket (ö. XIII. yy. başlarında?): Harizm bölgesinden geldiği bilinen Hekim Bereket hakkında bilgiler oldukça azdır. Danişmendli Dönemi (1071-1178) hekimlerinden olduğu anlaşılmaktadır. İbni Sîna'nın *el-Kânun fi'l-Tıbb* isimli eserine dayanarak hazırladığı *Lübâbü'n-Nühâb* adındaki tıp kitabını, Danişmendli Emiri Meliki'l-Ümerâ

Mübarezüddin Halifet Alp Gâzi adına (ö. 606 /1209)⁶⁰ *Tuhfe-i Mübârizî* adı ile Farsça'ya çevirmiştir. Daha sonra da Türkçeye tercüme etmiştir⁶¹. Hubeys Hüseyin b. İbrahim et-Tiflisî (ö.629/1232) den önce Farsça, *Kitâbü Sihatü'l-Ebdân* yazıp, *Kâmilü't-Ta'bir'i*, Ebü'l Fetih Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan'a ithaf etmiştir. Gene Farsça olarak kaleme aldığı *Kifâyetü't-Tıbb*'ini da Kılıç Arslan'ın büyük oğlu Kudbeddin Melik Şâh'a takdim etmiştir⁶².

Hekim Bereket'in, tıbb'a ait bir eserini Danişmendli Emiri Halifet Alp Gâzi'ye (ö.606/1209), diğer bir tıp eserini de, Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan'a ithaf etmesiyle, onun Konya Maristanı'nda görev yaptığı da anlaşılmaktadır.

6. Bedreddin ibn Harîrî, 7.Takiyüddin Tabib-i Reânîl Safiyüddeve Nasrânî⁶³, 8. Bedreddin Muzaffer⁶⁴ gibi tabiblerin Konya Mâristân-ı Atîk ve Alâddin Dâruşşifâ'sında görev yaptıkları bildirilmektedir.

B. KONYA SULTAN ALÂDDİN KEYKUBAT DÂRUŞŞİFASI

Konya'da 1 Şaban 506/21.01.1113 tarihinde inşa edilmiş olduğu anlaşılan Mâristân-ı Atîk ismiyle geçen hastane, 652/1254 yılında bir deprem sırasında yıkılmıştır. Söz konusu Dâruşşifâ, Selçuklu Sultanı Alâddin Keykubat

⁵⁵ İbni Ebî Usaybi'a, *age.*, s. 410.

⁵⁷ Ramazan Şeşen-Cemil Akpınar-Cevat İzgi, "İslâmî Tıp Yazmaları Kataloğu", *IRCICA*, 1984, s. 152-153.

⁵⁸ İbn Bîbî, *age.*, Ter. Mürsel Öztürk, s.312; Şemseddin Sâmi, *Kâmûsü'l-Âlâm*, C. 3, s. 1753; Rıza Kurtulus, "Cacerm" mod., *DİA*, c. 6, s. 542.

⁵⁹ Şemseddin Sâmi, *age.*, C. 4, s. 2849.

⁶⁰ Refet Yinanç, "Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gâzi Medresesi ve Vakıfları", *Vakıflar Dergisi*, S. XV. (1982), s. 5-22.

⁶¹ Şehabeddin Tekindağ, "Halifet Alp Gâzi" Namına Türkçe'ye Tercüme Edilen Bir Tıp Kitabı, *Türkiyat Mecmuası*, 1971, C. XVI., s. 134; K. Şahin, "Danişmendliler Döneminde Niksar" 1999, s. 16.

⁶² Konya İzzeddin Koyunoğlu Kütüphanesi, Yz. 2004.

⁶³ İbni Bîbî, *age.*, s. 312.

⁶⁴ Şemseddin Sâmi, *age.*, C.2, s.1255.

tarafından 652/1254-1255 yılında yeniden inşa ettirilmiştir⁶⁵.

1. SULTAN ALÂDDİN KEYKUBAT DÂRUŞŞİFASI VAKIFLARI

Sultan Alâddin Keykubat Dâruşşifası'na, mütevellileri tarafından zaman zaman yeni vakıflar ilave edilmiştir. Biz bunlardan sadece, Kadı İzzeddin Vakfiyesi ile Sultan Alaaddin Dâruşşifası'na yapılan vakıflar ile daha sonra sultanlar tarafından yapılan ilave vakıfları vermekle yetineceğiz.

Konya Karaman ili 2565 numaralı İl Yazıcı Defterinde, Gedik Ahmed Paşa'nın sadrazamlığı döneminde, Konya Dâruşşifası konusunda şu bilgiler verilmiştir: "*Vakf-ı Dâruşşifa der-nefs-i Konya, Bâğ-ı Ören ve Bağ-ı Bözörk Bîmârhâne, Bâğ-ı Lâle der-havâlî Karaöyük ve bir pâre yer. Ve bâğ-ı Küçek Sahrâcı Mukbil Bağ-ı katında ve bir pâre yer dahi, zeminhâ-i Baklayî ve Araplar katında kî'atân ve der Handek. Kal'a ve mezkur vakıftan altı pâre köy ki hâsıl...akçedir. Mücmelde kayıt olundu*"⁶⁶.

Sultan II. Bayezid dönemi 906/1500 yılına ait tapu-tahrir defterinde, Konya Dâruşşifası konusunda şu bilgiler verilmektedir: "*Vakf-ı Dâruşşifâ der-Nefs-i Konya, der tasarruf-ı Lütfi Çelebi b. Seyyid Çelebi, zemîn-i Bağ-ı küçük, der kurb-i bağ-ı Mukbil ma'a zemîn-i diğer, zemin der civar-ı Bağçe-i Sultan Cem. Zemin der handek Kal'a. Zemîn der kurb-i Garipler. Zemîn der kurb-i Hacı Bakkal. Bağ-ı bözörk, Timarhane. Bağ-ı Lala der der-civâr-ı Kara öyük. Bağ-ı Ören . Zemîn-i Kara öyük. Zemin dekâkîn der sük-ı hufaduz mesciler*"⁶⁷.

Sultan I. Selim dönemi 924//1518 yılı 63 numaralı Konya Tapu Tahrir Defterinde, Konya'nın Sahrâ nahiyesine bağlı 68 köyün durumlarını tespit ederken, Gödene, Resûl, Karadığın köylerinin Konya Dâruşşifası'nın vakıfları arsında bulunduğu yazılıdır⁶⁸. Söz konusu dâruşşifa'ya Mevlânâ Cüneyt isminde bir

hekim tayin edilip, haftada bir gün hastaları muayene edip mâcun ve şuruplardan vermeleri tenbih edilmektedir⁶⁹.

2. SULTAN ALÂDDİN KEYKUBAT DÂRUŞŞİFASI TABİBLERİ

Anadolu Selçukluları döneminde yetişen hekimler, hem medresede müderrislik ve hem de uygulamalı tıp eğitimini gerçekleştirmişlerdir. Bu hekimlerden bir tanesi de, Tabib Ekmeleddin Müeyyed'dir.

1. Tabib Ekmeleddin Müeyyed b. Ebî Bekr b. İbrahim el-Konevî, en-Hancuvânî (ö. 701/1302'den sonra): Mevlânâ'nın müridlerinden olan Tabib Ekmeleddin ile ilgili menkıbelerinden söz edilmektedir. "*Hekimlerin sultanı, zamanın Hipokrati, zamanın Eflatun'u, dünyanın hekimi, Anadolu Hekimlerinin ulusu, benzeri bulunmayan*" gibi sıfatlarla tanıtılmıştır⁷⁰. Ekmeleddin nisbesi, önce Konya ve daha sonra da Nahcivan olarak gösterilmektedir. Bu şekilde onun ailevî menşeiini öğrenmiş bulunmaktayız⁷¹. Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî (k.s.)'nin yakın dostlarından olan bu Selçuklu dönemi hekimi hakkında, Ahmed Eflâkî şu bilgileri vermektedir. Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî (k.s.), Hekim Ekmeleddin'e, bir gün on yedi seçkin dost için müşhil ve haplar hazırlamasını emretti. Ulu dostlar da perhiz ile uğraşıyorlardı. Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî'nin de bu ilaçların hepsini içtiğini yazmaktadır⁷². Beyhekim unvanıyla da anılan bu Ekmeleddin'in, Konya Alâddin

⁶⁵ İ.H. Konyalı, age., s. 226; Yusuf Küçükdağ, "Konya'da Alaaddin Dâruşşifası, Tıp Medresesi ve Mescidinin Yeri, Yapısı" *Osmanlı Araştırmaları*, IX, Ayı Basım, İstanbul 1989, s. 347-359.

⁶⁶ Vakıf Kayıtlar Arşivi, *Karaman İli İl Yazıcı Defteri*, Tarih 1476, 565; İ. H. Konyalı, age., s. 222-225.

⁶⁷ İbrahim Hakkı Konyalı, age., s. 225.

⁶⁸ İ.H. Konyalı, age., s. 225.

⁶⁹ İ.H. Konyalı, age., s. 227.

⁷⁰ Ahmed Eflâkî, age., s. 187 (3/40).

⁷¹ O. Tıran, age., s. 151.

⁷² A. Eflâkî, age., s. 187.

Tepesi'nin batısında yer alan Beyhekim mahallesinde Ekmeleddin tabibe nispet edilen bir Mescid ve Türbe bulunmaktadır⁷³. Tabib Ekmeleddin'in günümüze ulaşan tek eseri olarak İbni Sînâ'nın: *el-İşârât ve't-Tenbîhât, et-Tabiyyât* kısmının başından kitabın sonuna kadar yazmış olduğu şerhtir⁷⁴.

2. Gazenfer et-Tebrizî (ö. 678/1280):

Hayatı hakkında çok fazla bir bilgiye erişilemeyen Gazenfer et-Tebrîzî, nisbesinden Tebrizli olduğu anlaşılmaktadır. Dönemin müteahhis tabiblerinden olan Gazenfer et-Tebrizî'nin unvanı, "*Efdalü'l-Müteahhirîn, Fahu'l-Hak ve'd-dîn, Ebû İshak İbrahim b. Muhammed el-Ma'rûf bi-Gazenfer et-Tebrizî*" denilmek suretiyle onun Selçukluların son zamanlarında gelen tabiblerin en üstünü olduğu vurgulanmıştır. Huneyn b. İshak'ın *el-Mesâ'ilü fi't-Tib* isimli eserini ihtisar etmiştir. Mevlânâ Celaleddini Rûmî'nin vefatı sırasında yanında bulunan tabiblerden birisidir⁷⁵. İbni Sînâ'nın *Envâru'l-Efkâr*, isimli eserinin öğrencisi Behmenyâr b. Merzubân tarafından yazıldığı Gazenfer et-Tebrizî tarafından kopya edildiği görülmektedir⁷⁶.

3. Burhaneddin Ebû Bekir: Tabib ve hekimlerin meliki, zamanın Calinos'u ve devrin Hipokrat'ı sıfatlarıyla özelliklerini sayarak, tavsif edilen Burhaneddin Ebû Bekir; Konya'da, Sultan Alâddin Keykubat tarafından yaptırılan Dâruşşifâ-i 'Alâî'ye hekim olarak tayin edilmiştir. Hasta ve malûlleri tedavi ve mualecede üstadlar gibi hazakat ve şefkatle muamele etmesi, hasta ve deliler arasında fark gözetmemesi

bildirilmiştir. Bu hizmetlerinin sevabı merhum vâkîfın ruhuna ve sultana vasıl olması bildirilip temenni edildikten sonra, bu hastahanenin eski tabibi merhum İzzeddin'in bu müessesenin evkafından aldığı maaşa tasarruf edeceği, nâip ve hakimlerle bu vakıfların mütevellî ve mutasarrıflarının buna itimat etmeleri kaydolunmaktadır⁷⁷.

4. Tabib Alâddin: Sultan Rükneddin, Erzincanlı Alâddin Tabib'den, Erzincan'da kendisi için bir takım mâcunlar hazırlamasını rica etti. Tabib Alâddin de bunun için üç bin dirhem-i Sultanî harcayıp, mâcunların (ilaçların) hepsini hazırladı ve ailesi de kendisine yardım ederdi⁷⁸.

5. Konya Kadısı Mevlânâ Hacı Ali:

Dâruşşifâ'ya günlük (8) akçe maaşla tabib olarak tayin edildiği görülmektedir. Ankara 584 numaralı Tapu Tahrir Defterinde Sultan III. Murad döneminde (1574-1595), dâruşşifâ (hastahane) görevlileri ve maaşları şu şekilde tespit edilmekte ve şu kayıtlar yer almaktadır:

EL-MESÂRİF:

1. MEVÂCİB-İ TABİB	FÎ YEVM	15	AKÇE
2. MEVÂCİB-İ MÜTEVELLÎ	"	5	"
3. MEVACİB-İ İMAM-İ DÂRUŞŞİFÂ			
BÂ-BERÂT-İ HÜMÂYÜN	"	4	"
4. CİHET-İ MÜEZZİN	"	2	"
5. KİTABET	"	3	"
6. CÂBİ	"	3	"
7. NÂZİR	"	2	"
8. ŞÂKİRD-İ TABİB	"	2	"
9. CİHET-İ HARC-İ MEÂCİN FÎ SENE	"	8735	⁷⁹

⁷³ Cevat İzgi, "Ekmeleddin en-Nahcövânî" mad., *Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C.10, s. 548-549.

⁷⁴ Cevat İzgi, *agm.*, *DİA*, s. 549.

⁷⁵ Bir eserin bir nüshası Manisa Kütüphanesi, 1781 numarada bulunmaktadır. K.Şahin, *age.*, s. 49, 57.

⁷⁶ Cevat İzgi, "Gazenfer et-Tebrizî" mad., *DİA*, C.13, s. 433.

⁷⁷ Osman Turan, *age.*, s. 540-51; Farsça Metin, s. 67-68.

مَوْلَانَا مَلِكِ الْحَكَمَاءِ وَ الْإِطْبَاقِيْنَ أَوْفَقِ مَسِيحِ الْعَيْدِ مَصْحُوحِ الْأَشْيَاحِ مَرْوَحِ الْأَرْوَاحِ حَامِيِ الْإِسْتِقْسَاطِ مَاحِيِ الْعَلَاتِ أَنْبِرَاتِ الْإِيَامِ بَرَهَانَ الَّذِينَ ذَهَرَ الْإِسْلَامَ رَضِيَ الْإِنْعَامَ مَدَاوِي الْمُلُوكِ وَ الْوَسْلَاطِينَ أَبُو بَكْرٍ آدَامَ اللَّهُ بِرُكَّةِ أَنْفَاسِهِ حَسَنِ صِفَاتِ أَعْلَى مَوْصُوفِ بَدَنِهِ وَ تَمَسَّ مَعَالِحَتِ مَعْرِفِهِ، طَبِيبِي دَارِ الشُّغَاءِ عَلَايِ رَاكِهِ دَرِ مَحْرُوسِهِ قَوْنِيهِ اسْتِ

⁷⁸ Ahmed Eflakî, *age.*, C.1, s. 345.

⁷⁹ İ.H. Konyalı, *age.*, s. 228.

Topkapı Sarayı Arşivindeki belgelerde, Konya Alâddin Dâruşşifası'na tayin edilen tabib ve cerrah diğer görevliler için tahsis edilen ücretler bildirilmektedir⁸⁰. Konya Sultan Alâddin Dâruşşifası'na hekim-i evvel dâruşşifa ve şehriye 7 akçe ile Konya Kadı İzzeddin Mâristân-ı Atık vakfiyesi ile Selçuklu Alâddin Keykubat hekim-i evvel tayini⁸¹.

2. Sultan II. Bayezid dönemi 906/1500 yılında Karaman ili Tahrir Defterinde Konya Dâruşşifası'nda görev yapan tabib ve görevliler şu şekilde tespit edilmiştir:⁸²

DÂRUŞŞIFÂ'NIN GÖREVLİLERİ

SIRA GÖREVLİ	GÜNDELİK AKÇE
1. MÜTEVELLİ	5 "
2. VELİYYÜ'LE-MİR	2 "
3. ALİ HALİFE HEKİM-İ EVVEL	10 "
4. VELİYÜDDİN HALİFE İBN İSÂ HALİFE HEKİM-İ SÂNÎ	5 "
5. MUSTAFA İBN İSMAİL ŞAKİRD-İ HEKİM 2	"
6. İSÂ HALİFE İBN MÜZZİN	1 "
7. MEHMED İBN BEVVÂB	1 "
8. ABDULLAH İBN İSMAİL CÂBİ ⁸³	1 "
9. AHMED İBNİ HACI MUSTAFA CÂBİYY-İ MÜSAKKÂFÂ	3 "
10. İSÂ EL KÂTİP	2 "
11. SEYYİD SÜLEYMAN BİMARHÂNE-İ VÂKİ	5 "
12. MUSA EFENDİ KONEVİ DERSİÂM	5 "
13. SEYYİD MUSTAFA VE SEYYİD ABDULKADİR BER VECHİ İŞTİRAK DERSİÂM	
	FÎ SENE HINTA KEYL 20
	FÎ SENE HINTA KEYL 30
14. HACI AHMED İBN MAHMUD ANBARCI	AKÇE ⁸⁴

SONUÇ:

Görülüyor ki; ilk defa 506/1113 tarihinde kurulduğunu sandığımız Konya Mâristân-ı Atık Hastahanesi'nin, daha sonra Reyli Atabek Kadı

İzzeddin Muhammed b. Mahmud tarafından yeniden inşa edildiği anlaşılmaktadır. Söz konusu Mâristân-ı Atık 652/1254 yılında bir deprem sırasında yıkılmış olduğu bilinmektedir. Aynı yıllarda 652/1254 yılında Selçuklu Sultanı Alâddin Keykubat döneminde yeniden inşa edilerek, Sultan Alâddin Dâruşşifası adını almıştır. Bu hastahaneenin çeşitli dönemlerde geçirdiği tamirlerden sonra, 1275/1858 yılına kadar faaliyetini sürdürdüğü görülmektedir.

Konya Maristan-ı Atık ile Sultan Alâddin Dâruşşifası sekiz asır boyunca, Konya halkına ve savaş meydanlarından gelen yaralı askerlere hizmet vermiştir. Bu tarihî hayır müessesesini korumak, Türk-İslâm, Türk Tıp Tarihine ışık tutacak eserleri meydana çıkararak, vakfiyelerindeki vâkîfın şartlarına sadık kalarak, vakfiye ve vakıflarını korumak, aslına uygun olarak tamir ettirmek, kitabelerini yeniden yazdırmak hepimizin görevi olmalıdır.

⁸⁰ Konya Alâddin ve Dâruşşifası Evkâf Muhasebesi, Topkapı Sarayı Arşivi, Konya. Nu. E. 6751.

⁸¹ Vakıf Kayıtlar Arşivi, Haremeyn-i Şurût Defteri, 800.

⁸² İ. H. Konyalı, age., s. 225.

⁸³ Câbî: Vakıf kiralarnı toplayan kimse (Ahmed Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmânî*, Mahmud Bey Mat., Dersaadet 1306, C.2, s. 1050).

⁸⁴ *Defter-i Evkâf-ı Selâtin-i Anadolu*, VGMA., Defter 475, sıra. 13; İ.H. Konyalı, age., s. 230.

VAKFIYENİN TERCÜMESİ

Osmanlı Arşivinde bulunan ve Fetihlerin babası Sultan Alaaddin Keykubad oğlu Sultan Gıyased-din Keyhüsrev oğlu Sultan Keykavus'a ait 506 /1113 Tarihli Vakfiyesinin Çevirisidir.

Kullarından dilediğini kendi münacatı için diri kılan, onunla muamelesinde diğer yaratıklarından ayrı olarak onu affeden, ilhamıyla isteklilerin sırlarını harekete geçiren, bakışlarıyla âşıkların ruhlarını sükûnete kavuşturup ferahlatan, O'nu hakkıyla bileni övgüsüne layık kılan, O'nun fazlına ülfet kazananı diğer kullarıyla beraber muvaffak kılan, O'nun birliğinin (tevhidin) hazzını, tadını duyanı kendi eğlenmelerinden uzak kılan ALLAH'A hamd olsun.

Allah'tan başka tapılacak bir ilah olmadığına, bir ve tek olduğuna, ortağı olmadığına, kulun sırlarını bildiğine, pişman olanın tövbesini kabul edeceğine, günahlarını affedeceğine ve risaleti ve risaletinin delaletleri için gönderilen Muhammed (s.a.v.)'in (Allah'ın daim salat ve selamı onun ve ehli beytinin ve ahashabının üzerine olsun) O'nun kulu ve elçisi olduğuna şehadet ederim.

Allah'ın salât ve selamları nübüvvetin mukaddes mevkileri olan, övülmüş, şerefli, temiz ve arındırılmış, imamiye ve Abbasi halifesi, Allah'ın yeryüzündeki halifesi (Allah asırlar devam ettikçe iktidarlarını devam, azametlerini zaman devam ettikçe yüceltsin) olan Emirülmüminin Mutasıbillahın halifelîği üzerine olsun. Allah bütün üstün ve yüce emellerine kavuştursun, ona yardım eden insanları bereketli kılsın, gece sessizlik ve sükûnetini sabah ise esenliğini yaydığı müddetçe yükselen yıldızları geleceğin ufkunda doğsun.

Büyük Sultan, Şahların şahı, Arap ve Acemlerin mevlası, Allah'ın halifesi, Allah'ın halifesinin yardımcısı, Allah'ın dostlarını yücelten düşmanlarını zelil kılan, adalet ve onurun cevheri fetihlerin babası Sultan Alaaddin Keykubad oğlu Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev

oğlu Sultan Keykavus (Allah devletini yüceltsin, hükümranlığını arı-duru ve devamlı kılsın);

Bu dünyanın değersiz ve önemsiz olduğunu ve sevinç değil aldanma yurdu olduğunu, yapılarının yıkıma mahkûm olduğunu, esen rüzgârlarının zehir/helak saçtığını, ikamet edenlerinin yok olacaklarını düşünerek, bu dünyaya itimat ederek hayatını idame ettirenin durumu adeta akan suyun üzerine nakış yapanın durumuna benzer olduğunu, buna güvenip dayananın tıpkı bir uçurumun kenarında duran kimse gibi olduğunu bilerek;

Konya'ya bağlı ve aşağıda ayrıntılı olarak bildirilecek olan Kestil⁸⁵ köyünü, Kadı İzzeddin olarak bilinen (dünya işlerini düzenleyen, memleketlerin dirliğini koruyan, ümmetleri helak olmaktan kurtaran, âlimlerin kiblesi, faziletliğin öncüsü, hakkın yardımcısı, halkın destekçisi, insanların seçkini) Emîrül-mü'minin Ahmed oğlu Muhammed'in yaptırıp vakfettiği "el-Maristanu'l-atik" daru's-şifasına vakfetti.

Köyün sınırları;

Kuzeyi: dahna? (veya rahbet divanı),

Batısı: Hafir pınarı (veya Karapınar?), oradan Ardıçlıya, oradan Mavi kayaya kadar uzanan,

Güneyi: ve devam edip sultanın yazlığına ve oradan Karakaya'ya, oradan Bedel kalesine kadar devam eden,

Doğusu: ve oradan başlayıp ketenliğe, Sultanın Üstübüne? (keten tarantısına?), oradan Kutluya, oradan Fermek'e giden yola, oradan Mesil'e, oradan Mavi Vadiye, oradan Beyli'ye uzanan sınırla sınırlı Kestil köyünün bütün dağları, vadileri, tepeleri, nehirleri ağaçlıkları, otlakları, yaylakları, değirmenleri, her türlü hakları, vs. bütün eklentileri ile beraber her şeyi,

Yine Konya'da bulunan ve Sultan'a ait, ona intima ile meşhur, Muhammed er-Razi vakfına

⁸⁵VGM Arşivinde bulunan 652 H. tarihli aynı vakfiyesinde ise Kestil ve Koçmar isminde iki köyün vakfedildiği geçmektedir.

bitişik olan bostanların ve değişik yerlerde olan arazilerin hepsini,

Yukarda vakfedilen yerlerin içinde olup, umuma ait mescitler, kabristanlar, sebiller hariç olmak üzere içinde sayılan ve sayılmayan bütün hakları, bağlı ve ayrı, eski ve yeni bitişik ve ayrı, olan her şeyi ile birlikte geçerli ve bağlayıcı bir vakıf olarak vakfetti.

Bu vakıf yerleri kıyamete kadar hiçbir şekilde satılamaz, hibe edilemez, miras bırakılamaz, mülk edinilemez ve telef edilemez.

Vakfedilen bu köyün gelirleri dörde ayrılarak;

İki payını Caminin (mescid) gerekli bakım ve onarımından sonra görevlileri olan hatip, müezzin, kayyım ve diğer giderleri olan hasır, kilim, kandillerin yakılmasında kullanılacak olan zeytinyağı, mum ve buna benzer mütevellinin uygun göreceği giderlere harcansın.

Geri kalan iki paydan biri de sayılan giderlere harcanmasını, son payı da mütevellî nazır ve hafızlara (koruyuculara) her kişiye ücretleri kadar verilmesini şart kılmıştır.

Vakıf bu vakfının tevliyetini, nezaretini ve tasarrufunu hayatta oldukça Atabey'e şart kılmıştır.

Hiçbir Halife, Sultan, Melik, Emir, Vali, Vezir, Kadı, Müftü, Muhasib veya insanlardan herhangi birisinin bu vakfı değiştirmesi, satması, ihmal etmesi, iptal etmesi veya şartlarından bir şartını değiştirmesi asla caiz olmaz.

"Kim bunu işittikten sonra değiştirmeye kalkarsa günahı değiştirenlerin üzerine olsun Allah işiten ve bilendir"

Her kim bu vakfının herhangi bir şartını değiştirmeye veya bunu kaldırıp iptal etmeye kalkarsa günah işlemiş olur ve cezaya müstahak olur.

Allah Resulü (s.a.v.) buyuruyor ki; Kim kardeşinin toprağından haksız olarak bir karış

kadar yer alırsa Allah yedi kat yeri onun boynuna geçiriverir ve cehennem ateşine koyar. Allah ona yeter ve onu cezalandırmaya kâfidir. O gün her nefis yaptıklarıyla mükâfatlandırılır. Bugün kimseye zulüm yoktur. Allah hesabı çok çabuk görür. Allahın, melaikelerin ve bütün insanların laneti onun üzerine olsun.

Bu vakfiye dönemin kadısı tarafından şahitler huzurunda incelenerek şer'î hukuka uygun olduğuna belirterek geçerli ve bağlayıcı olduğuna hükmetmiştir.

İşbu vakfiye 1 Şaban 506⁶⁶ hicri yılında yazılmıştır. Allaha hamd Resulüne ve onun ehline ve ashabına salât ve selam olsun.

Ş A H İ T L E R

Muhammed oğlu Esad

Muhammed oğlu Abdurrahim

Ahmed oğlu Mahmud

Medine-i Konyada vaki Kadı İzzeddin Camii şerifi mahsülünden almak üzere senevî iki hisse gale ile mütevellisi olan es-Seyyid Muhammed ve Seyyid Süleyman ve Seyyid Eyub ve Seyyid Mustafa nam karındaşlardan merkuman es-Seyyid Mehmed ve Seyyid Mustafa kırk sekiz senesinde fevt olup hisseleri mahlül ve baki Seyyid Süleyman ve Seyyid Eyyub naman karındaşların tevliyet hisseleri üzerlerinde olub tecdid tarihi. 15 Şaban 1227.

Belgenin arkasındaki Muhasebe Kaydı:

Cebkan bükü (veya Hebkan bükü), Yarıktaş, Koçmar ve Kesdil mezraları gelirlerine ait muhasebe kaydı olup, 23 Zilhicce 1253 tarihinde Konya Kadısı es-Seyyid Muhammed Necib tarafından verilmiştir. Caminin harap ve mütevellisinin çok fakir olduğu belirtilmiş ve fazla tahsilinin imkânsız olduğu padişah fermanı olduğu vurgulanmıştır.

⁶⁶ VGM Arşivindeki aynı belgenin tarihi 1 Şaban 652'dir.

